

Lukijalle

Tässä kirjassa kerrotaan yhden perheen elämän iloista ja suruista, traagisista tapahtumista, sodasta ja rauhasta sekä rikoksista ja rangaistuksista.

Yli sadan vuoden aikajakso on yhteiskunnan muuttumisen seuranta sotineen, uhrauksia vaativine rauhanehtoineen ja työntäyteistä jälleenrakentamisen aikaa. Suomen kansaa järkyttäneistä selvittämättömistä henkirikoksista eräs on yhä kansakunnan muistissa mysteeriona, jota on vaikea unohtaa; toukokuussa 1953 Isojoella kadonneen ja aikanaan suohaudasta löydetyn nuoren naisen kohtalo.

Tässä kirjassa kerrotut historialliset tapahtumat perustuvat tositapahtumiin, niihin olennaisesti liittyvien henkilöiden nimiä on osittain muuteltu. Kansakuntaa järkyttäneiden rikosjuttujen asianosaisten; uhrien, omaisten, todistajien, rikostutkijoiden ja syytteeseen saatettujen henkilötiedot ovat autenttisia. Samoin on monen julkisuutta saaneen epäillyn, mutta myöhemmin syyttömäksi todetun kohdalla. Olen pyrkinyt kuvaamaan julkisuutta saaneiden traagisten tapahtumien syitä ja sen seurauksia niin uhrin kuin mahdollisen tekijän perspektiivistä.

Olen kirjoittanut tämän kirjan siinä kuvattuja tapahtumia tiedotusvälineistä seuranneena, arkistomateriaalia tutkineena ja asianosaisia haastatteleamalla. Omistan kirjani henkirikoksen uhriksi joutuneiden muistolle. Murha ei vanhene koskaan!

Salus populi suprema lex esto! Kansan tahto, korkein laki!

Huddingessa marraskuussa 2014

Asko Sole

Viides käsky

Älä tapaa.

Kuudes käsky

Älä tee huorin.

Vähä katekismus 1953

1.

REVONTULIEN loimutessa ja talven kovimpien pakkasten paukkeessa syntyi Iso-Heikkilän talossa Ylistarossa Rintalan Kaisulle lapsi. Vastasyntynyt saatettiin kylmään maailmaan ilman kättilön tai kunnanlääkärin apua. Kättilön tehtävää toimitti paikkakunnalla lapsenpäästäjänä tunnustusta saanut Lötkösen Sohvi. Hänen synnytytapuunsa oli kymmenien vuosien aikana tarvinnut moni paikkakunnan nainen. Sohvin lapsenpäästöt olivat sujuneet ilman suurempia vaikeuksia. Yksikään vastasyntynyt ei ollut kuollut Sohvin kättilöinnin seurauksena. Kätkytkuolemia tosin sattui silloin tällöin, sillä lapsikuolleisuus oli kovin yleistä tuohon aikaan.

Pulskea poikalapsi päästi ensimmäiset parkunsa joulukuun viimeisenä päivänä 1899. Vuosisadan viimeisenä päivänä syntynyt ja jonkinlaiset mahdollisuudet elää kolmella eri vuosisadalla. Tämä jäi merkittävänä historiallisena tapahtumana aikakirjoihin.

Oli niin tai näin, mutta totisesti Rintalan Kaisu, edellisenä syksynä 23 vuotta täyttänyt tomera nainen, oli kovin onnellinen poikansa syntymästä. Iso-Heikkilän renki Kustaa Mäkipirtti lähti viemään sanaa iloisesta tapahtumasta Perälän torppaan juuri isäksi tulleelle Saaren Matille, joka lepäili parhaillaan tuvan renkipenkillä Perälän torpassa, kymmenisen kilometriä Ylistaron kirkolta pohjoiseen päin.

Tiedon saatuaan Matti lähti kiireellä Iso-Heikkilään. Taisipa paksujen lumihankien keskellä tarpoessaan mietiskellä vastasyntynyttä lastaan ja Kaisua, kihlattuaan, jonka syksyisen ajan pyöristymisen hän kyllä oli todennut, mutta

jättänyt lapsen maailmaantulon ajankohdan Kaisun asiaksi.

– Ainahan naiset ovat ne jutut selvittäneet, joskus vieläpä ilman mitään apua, Matti tuumiskeli tarpoessaan lumisia kärrypolkuja pitkin viiman vinkuessa lakeuksien yllä. Yön pimeys ja tähdet seuranaan Matti heitti vuorotahtia jalkojaan paksussa lumessa ja ajatteli ensirääkäisyn päästänyttä esi-koistaan. Ajat olivat muuttuneet ajanlaskun alusta. Matin ja Kaisun poikalapsi oli siinnyt luonnollisella tavalla ja päästetty maailmaan lämpimässä huoneessa Iso-Heikkilän talossa. Poika ei syntynyt *heinillä härkien kaukalon* vaan puhtaan pellavalakanan peittämässä pohjalaisessa puusängyssä.

– Tämmöisillä isoilla kourilla nyt lapsia vetämään, Matti mietiskeli hankien keskellä tarpoessaan. Hengästyneenä, höhmettynyt räkänokare kiinni nenässä ja leukaparta jäähileiden peitossa Matti tömisteli Iso-Heikkilän porstuan lankkulattiaa. Astui sisälle pirttiin ja meni pikkukamarin puolelle.

Kaisu makasi siellä lapsi vieressään Iso-Heikkilän pikkukamarissa. Eihän siellä muuta kamaria ollutkaan. Oikein oli terveen näköinen poika, punaposkinen ja vankka. Syntymäpainokin oli todettu bessmannin asteikon mukaan: hieman yli neljä kiloa.

– Sitten heti loppiaisen jälkeen kirkolle kuulutukset otamaan, Kaisu ilmoitti päättäväisenä.

– Kyllä, kyllä. Kuulutukset ja mahdollisimman pian vihille.

Matti oli yhtä mieltä Kaisun kanssa avioliitosta ja muista kirkollisista asioista. Eivät he mitään körttiläisiä olleet, eivät kuuluneet mihinkään uskonlahkoon. Kumpikin oli rippikoulun käynyt ja elänyt Herran pelossa ja nuhteessa. Olivat sunnuntaisin lukeneet katekismusta ja käyneet kinkereillä aina kun olivat työkiireiltään ehtineet.

Matti ja Kaisu ottivat kuulutukset loppiaisviikolla ja kävivät sen jälkeen pappilassa vihillä. Tietysti vasta avioliit-

toasetuksessa määrätyn miettimisajan jälkeen.

Ylistaron vakinainen kirkkoherra oli vakavasti sairaana ja viety kunnansairaalaan. Oli huhujen mukaan sairastunut lentävään keuhkotautiin, mutta oikeammin se taisi olla keuhkotuberkuloosia tai keuhkosityöpää. Kirkkoherra oli virastaan huolimatta ollut kova kessumies, ainakin kun oli renkien ja torpparien kanssa asioilla. Paremman väen, talollisten, kartanonomistajien ja etenkin apteekkarin seurassa hän aina tuprutteli norsunluista piippuaan.

Kirkkoherra Lemgren otti silloin tällöin väkevää ruotsalaista absinttiakin, se oli todettu hyväksi kurkkukivuille ja köhän poistoon. Kirkkoherran viransijainen tunnettiin koko Pohjanmaalla ankarana väkijuomien vastustajana. Tupakkaa hän ei itse käyttänyt lainkaan, mutta jos joku halusi savuja henkeensä vetää, niin se oli jokaisen oma asia. Yleisellä tasolla naisten oikeuksista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen Wiberg ei tuominnut, mutta yleiset naiset kylläkin. Viimeksi mainittu asia oli tosin ongelmana vain muutamissa suuremmissa kaupungeissa. Satamakaupungit olivat epäsiiveellisten naisten suosimia pyyntipaikkoja. Ja tautien leveysalueita.

Kirkkoherra Lemgren olisi kyllä Mattia ja Kaisua nuhdellut esiaviollisesta suhteesta, mutta viransijaisena ollut rovasti Wiberg ei mitään isompia nuhteita esittänyt. Hän totesi vihkitilaisuuden päätteeksi Matin ja Kaisun saavan kaikenpuolisen anteeksiannon esiaviollisesta suhteestaan sekä Herran siunauksen avioliitolleen. Poikalapsi merkittiin samalla vihkimatkalla kirkonkirjoihin.

Matti Saari oli syntynyt 1870 Isojoella Saaren tilalla vauraan ja uskonnollisen perheen esikoisena. Hän oli jo pikkupojasta lähtien tottunut hevosten hoitoon ja sepän töihin. Matti tunnettiin Pohjanmaalla taitavana rekien ja kiesien tekijänä ja juuri töiden takia hänen oli pitänyt lähteä aina silloin tällöin naapuripitäjiin rekiä ja kiesiä korjaamaan. Perälän

torppaankin hänet oli pyydetty poikansa syntymän aikoihin rekiä korjaamaan ja tukkikettingit takomaan. Ahkera kun oli, niin palkkarahojakin jäi säästöön tulevaisuutta varten. Ja rahaa tulevaisuudessa tultaisikin tarvitsemaan Saaren perheessä. Lapsia syntyi kolmesta, neljä pulleaposkista tyttöä ja yhdeksän poikaa, joista kolme kuoli alle vuoden ikäisenä.

Ylistaron pappilassa säädylliseen avioliittoon vihityt Matti ja Kaisu Saari lähtivät hevoskyydillä uuden vuosisadan ensimmäisen pääsiäisen aikoihin kohti Isojokea. Vähäiset tavaransa he olivat pakanneet Matin tekemään matkakirstuun. Poikansa sai matkustaa kohti sukunsa kotiseutua äitinsä povella nukkuen. Oli siinä pienen pojan turvallista tehdä matkaa edellisenä syksynä teurastetun lampaan pehmeävillainen nahka päällyspeittonaan.

Matka Ylistarosta Isojoelle taittui vaikeuksitta, vaikka kevättalvella tiet ja kärrypolut olivat aina huonossa kunnossa. Pitkistäkin, useiden peninkulmien pituisista matkoista selvittiin jokseenkin viivytyksittä. Hyvät hevoset ja huonot tiet oli tuttu juttu monille matkamiehille maaseudulla siihen aikaan. Kaikilla ei ollut varaa matkustaa junalla, vaikka kolmannen luokan vaunussa matkustaminen ei erityisen kallista ollutkaan. Uuden vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä junalla matkustaminen lisääntyi kiivasta vauhtia, siitä tuli jokaisen kansankerroksen suosima matkustustapa. Rautahepo tulisi ottamaan tulevina vuosina hevosilta kärkipaikan kulkuvälineenä, myöhemmin auto. Junanvaunujen kylkiä koristaneet S.V.R.-kirjaimet vähenivät yhdellä; kansan keskuudessa Saatanan Vaaralliset Rattaat eli S.V.R muuttui VR-muotoon. Vaaralliset Rattaat eli Valtion Rautatiet.

Isojoen Heikkilän kylään palattuaan Matti ja Kaisu asettuivat taloksi Matin kotitilan suurimpaan torppaan. Perheen kasvaessa torpasta tuli oikein komea maalaistalo, Heikkilän-

saari. Matti ja Kaisu lunastivat päivätyötä vastaan Matin isältä Kustaa Saarelta parikymmentä hehtaaria maata ja pienen metsäpalstan parin kilometrin päässä tilan päärakennuksesta.

Kunnon pohjalaiset häät vietettiin juhannuksena 1900. Matilla ja Kaisullahan oli jo rovasti Lemgrenin antama avioliiton siunaus, mutta vanhoja perinteitä noudattaen Saaren tilalla pidettiin oikein komeat häät. Pappi, Matin rippipappi, laittoi nimensä vihkitodistukseen ja antoi mustakantaisen vihkiraamatun pariskunnalle. Pappi sai samassa tilaisuudessa ottaa puolen vuoden ikäisen Saaren esikoispojan seurakunnan jäseneksi ja kastoi pojan Kustaa Juhoksi. Paljon oli häävieraita todistamassa Matin ja Kaisun liiton virallistamista ja pojan ristiäisiä. Koko suuri suku oli koolla Saaren tilalla Heikkilän kylässä Isojoen pitäjässä. Kuten aina perhejuhlien ollessa kyseessä. Ja tuli aina olemaan. Häijyt ja puukkojunkkarit olivat jo aikoja sitten jättäneet häätjuhlien häiritsemisen. Heidän rähinöintinsä oli jäänyt 1800-luvulle. Matti ja Kaisu Saaren yhteinen taival alkoi työn merkeissä, sen keskeytti joskus perhejuhlat tai joku tärkeä tapahtuma paikkakunalla, kuten häät.

Venäjän Tsaari Nikolai II oli tuolloin Suomen Suuriruhtinaanmaan keisarina. Ja elämä kaikkine murheineen ja iloineen eteni verkkaiseen tahtiin Heikkilän kylässä. Venäjän keisari sai isojokisten puolesta olla rauhassa, hän oli jokseenkin vieras suomalaisille, varsinkin maalaisille. Romanovin hallitsijasuvun viimeinen tsaari sai kuitenkin koristaa lähes jokaisen suomalaisen tupaa, kamaria tai salia kuvallaan, sellaisella kehystetyllä ja lasitetulla. Arkipäivät täyttyivät työnteolla ja sunnuntait sekä suuret kirkolliset juhlapyhät seuroissa käyden. Vanhurskasta ja säädyllistä elämäntapaa harjoittivat Heikkilänsaaren asukkaat ja sellaista saivat lapsetkin oppia jo pienestä pitäen. Ja niitä opetettavia siunaantui Kaisulle ja Matille sen verran tiuhaan, että ei ehtinyt taloa

suuremmaksi laittamaan. Kyllä Matti taitavana kirveenkäyttäjänä parhaansa yritti, mutta jokaisella on rajansa. Kaisulla riitti puuhaa lähes vuorokaudet ympäriinsä talon töitä tehdessä ja pienten lasten huolehtimisessa.

Hyvän huolen Kaisu lapsistaan piti, ei ollut kenelläkään moittimista siitä. Eikä ollut moittimista Matinkaan puuhista, ei edes niistä harvoista kerroista kun hän oli saunan jälkeen istahtanut pihakoivun alle ja juoda lipittänyt sahtia veljensä Jussin kanssa. Kesäaikaan vain, ei talvisin takapuoli lumihangessa.

Ei tarvinnut kovin kauan Saaren perheessä odotella perheenlisäystä, sillä jouluaattona 1900 esikoinen Kustaa sai leikkikaverikseen pikkoveljen, joka kastettiin Aatami Johannekseksi. Vuodet kuuluivat rutiinilla työtä tehden Heikkilänsaarella. Kaisun kohdalla työnteon katkaisi ainoastaan lapsensynnytyks ja sitä seurannut muutaman päivän pituinen lapsivuode.

Suurlakkovuonna 1905 kohtasi Saaren perhettä traaginen tapahtuma; vasta puolitoistavuotias Ilmari oli ollut Heikkilänsaaren pihalla nukkumassa isänsä nikkaroimassa lasten lepotuolissa kun pihaan ajoi pillastuneen hevosen vetämällä kärryillä naapuritilan renki Kyösti. Hurjasti vikuroineen orin vetämistä kärryistä irtosi vasemmanpuoleinen pyörä ja se sattui pomppaamaan Ilmarin päälle. Päiväunilla ollut poika sai pahan kallovamman ja selkärangan murtuman. Hätäntyneet vanhemmat juoksivat poikaa auttamaan ja päättivät lähteä viemään häntä Isojoen kunnansairaalaan ensiapua saamaan. Vanhemmat kuitenkin huomasivat kesken lähtövalmistelujen pojan kalpenevan äitinsä käsivarsilla ja hetkeä myöhemmin totesivat pojan olevan hengetön. Eivät enää loistaneet kirkkaina pienen pojan silmät, kasvot olivat sinertävät ja elonlanka katkennut.

Naapuritalon Kyösti-renki kiroili särkyneitä kärryjä tutkiskellessaan:

– Pahuksen pyörät, ovat joskus niin huonosti keskiöityjä, jotta vähemmänkin kovassa vauhdissa särkyvät ja lentävät kuin sudet suohon.

Lisäsi vielä Saatanan yhdeksi syypääksi Ilmarin kovaan kohtaloon. Renki otti siinä pihalla pientä vainajaa tuijottaessaan viinapullon takintaskustaan ja tarjosi ryyppyä Matille. Surutalon isäntä ei ryyppyjä ottanut. Hän otti humaltuneen rengin takinkauluksesta tukevan otteen ja talutti tämän Heikkilänsaaren navettaan.

Naapurista oli jo lähdetty viemään viestiä kirkonkylään vallesmannille, jotta hän saisi hakea Ilmarin kuoleman aiheuttaneen Kyösti Kustaanpoika Hyypän kruunun huostaan kuolemantapauksen selvittämisen ajaksi, ja tietysti humalastaan selviämiseen saakka.

Aikanaan renki tuomittiin Isojoen syyskäräjillä kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja hänet lähetettiin heti tuomion julistamisen jälkeen Vaasan vankilaan tuomiotaan kärsimään. Isolan renki Kyösti Kustaanpoika Hyypä tuomittiin lisäksi maksamaan Ilmarin hautajaiskulut ja viisitoista päiväsakkoa juovuspäissä tehdystä vahingonteosta ja yleisen vaaran aiheuttamisesta.

Heikkilänsaarella Matti ja Kaisu surivat kauan pienenä kuollutta poikaansa. Olivat kyllä jo tottuneita suremaan kuolleita, mutta lasten äkilliset kuolemat olivat joka kerta kuin olisi lohkare sydämestä repäisty. Kyllähän ihminen siihen kuolemaan voi tottua, mutta surun ja suremisen kanssa on toisin. Kaisulla kirposi aina kyynel silmäkulmaan kuolleista puhuttaessa.

– Pahuuden pyöriä ne kärrynpyörät, Kaisu totesi joka kerta Ilmari-pojasta puhuttaessa.

– Varsinkin humaltuneen rengin käsissä, Matti jatkoi ikään kuin vahvistaakseen vaimonsa toteamusta.

Heikkilänsaaren lapsikatras kasvoi yhdellä lähes joka vuosi, vuosina 1903 ja 1905 ei lapsiluku kasvanut. Ei siihen voinut syynä mikään lakko olla, kyllä se oli aivan sattumasta johtuvaa. Ja Herran tahdosta, kun Saaren uskonnollisesta perheestä oli kyse. Vuosi 1912 oli poikkeus lapsiluvun lisääntymisen suhteen, sinä vuonna ei lapsenpäästöapua Heikkilänsaarella tarvittu. Pienestä se oli kiinni, sillä perheen kuopus Aulikki näki päivänvalon 1. tammikuuta 1913. Kuopuksen syntymän jälkeen oli Kaisu ja Matti Saaren perhe kokoon saatettu. Nyt oli perheessä isän ja äidin lisäksi seitsemän poikaa ja kolme tyttöä.

Kustaa ja Aatami olivat vanhimpina sisaruksista jo ottaneet vastuuta nuoremmista lapsista. Veljespari oli pienestä asti ollut aina yhdessä. Kaikki kolttoisetkin saivat yhdessä aikaiseksi ja niistä seuranneet äidin torut ja joskus isän vuoleman koivuvitsan riipaisut takapuoleen. Pahin poikien tekemä kolttonen taisi olla silloin, kun he olivat käyneet työntämässä suolapussin tyhjäksi Urho-sonnin peräpäähän. Urho oli kimpaantunut ja riuhtaissut itsensä irti seinäketjusta. Isä oli viimein saanut sonninsa rauhoitettua.